

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARICAE

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYVÉDELMI ÉS RESTAURÁLÓ OSZTÁLY

Restaurálási dokumentáció

A kötet tulajdonosa: Viski Károly Múzeum, Kalocsa
Leltári szám nélkül

Cím és szerzőségi közlés: *Cithara sanctorum : pjsne duchownj, staré y nowé kterýchz cyrkew krěstanská při wyrocjnich slawnostech a památkách ... vjzwá ... ne. shomándeňe a wyd. od kneže Girjka Tranowského... / Juraj Tranovsky.*

Egybenyomva a *Phiala sanctorum* c. imakönyvvel és a *Prjďawek pronikawych nowych, y nektorych starych pjsnj* c. énekeskönyvvel
Átmenő ívjelzetű mű

Megjelenés: Pessti, Trattner a Károlyi, 1848

A kötet mérete: 187 x 118 x 88mm

A tábla mérete: 187 x 116 x 8mm borítással

A könyv belső címlapjai, első részének címlapja hiányzik

A kötet előtáblája

A kötet háttáblája

A kötés leírása

A kötés egy eltűnő, a népi vallásossághoz kötődő különleges kötéstípus, az úgynevezett tót kötések darabja. A forma helyi divatként alakult ki a XIX. század közepén Békéscsaba környékén a szlovák evangélikusok körében. A fémborítások legtöbbször énekeskönyvekre, a szlovák nyelvű Tranosciusokra kerültek. Jellemzőjük, hogy a gyakran használt kötetekre utólag, akár több évvel később kerültek a látványos fémborítások, amelyeket általában már nem könyvkötők készítettek. A fémborítások egyfajta helyi divatként terjedtek el, a templomba járás látványos kísérőelemeként. Mint a divat általában a díszítések e módja is változott, egyes korábbi formákat pár éven belül volt, hogy másokra cseréltek. A fémborítás készítésekor a legtöbb használatban már megsérült, viseltes kötet durva javításon is átesett. A javítások legtöbbször a gerincbőr cseréjét és az előzék átalakítását jelentették.

A restaurált kötet áttört fémlamezzel borított táblájú, egész bőr kötés. A könyvre a fémborítás ebben az esetben is utólag, hosszabb használat és a kötés sérülése után került. Ez magyarázza a könyv kiadási idejének és a fémborításom olvasható évszámnak az eltérését. A tábla lemezén, valószínű a megrendelő kérésére gyakran feltűntették a tulajdonos nevét és borításának készítési idejét. Általában az előtáblán szerepel mind a név, mind az évszám, ebben az esetben megosztva az előtáblára a név, a háttáblára az évszám került. A táblák vékony sárgaréz lemezből készített fémborítását poncolással díszítették. Az elő- és háttáblák díszítése a feliratokon kívül megegyezik. A fémborítás áttörésének alakja téglalap, melynek sarkait átlósan levágták. A lemezeket csak domború és bemélyedő pontsorokkal díszítették. Ez a díszítési mód feltehetően egy, személy szerint még nem meghatározott, készítőhöz köthető, a forma a feldolgozott kötések közül viszonylag kevés könyvön jelenik meg.

Pest 1856,
Magántulajdon

címlapja hiányzik,
Magántulajdon

Pest 1833, 1834
OSZK 220.947

Pest 1848, Viski
Károly Múzeum

A kötetek sorába szépen illeszkedik a restaurált kötet. Készítője gyakorlatlan kezekkel írta vagy másolta a fémborításra a szöveget, ez utóbbira utal a második kötet fejjel lefelé megjelenő felirata, ami úgy tűnik, sem a készítőt, sem a megrendelőt nem zavarta. A köteteken, ahol felirat tájékoztat erről, a készítési idők is közel esnek egymáshoz.

A könyv gerince a fémpántokkal

A restaurált kötet gerincét négy, két-két szemből álló pánt öleli át, végeiket a lemezborítás alá csúsztatva rögzítették. A szemeket egy-egy félgömb alakú, körbe poncolt domborítás díszíti. A pántok szemei rézlemezből készültek, vas O gyűrűkön fordulnak. A pántok kiosztása igazodott a bordákhoz. A fémborítás peremét a tábla szélén áthajtották a sarkoknál, a kötéstípustól eltérően, átlapolva hajtották be és ugyanilyen megoldást láthatunk a fentebbi kötések estében is.

A fémborításon megjelenő kis szegecsvég és a szegecs előzéktükrön megjelenő másik vége, ami ellapult nagy korongként jelenik meg

A táblákhoz a fémborítást fémszegecsekkel rögzítették az előzéktükröt áttörve. A rögzítéshez rézszalagból csavart tölcsér alakú szegecset használtak, melynek hegye a tábla külső fémborításán jelenik meg, ellapított vége az előzéktükrön.

A fémborítás készítésekor a kötés sérüléseit is igyekeztek kijavítani, ez a gerincbőr cseréjével és az előzék átalakításával járt. Az énekeskönyv eredetileg feltehetően díszítetlen feketésbarna kötésbőrét, a gerincen, fekete színnel fröcskölt, vörösbarna kecskebőrrel cserélték ki.

Az új vörösbarna gerincbőr, ami ráborul az eredeti beütésre. A gerincbőr cseréje után történt a fémborítás táblára szegecselése, ezt igazolják a beütéseket átütő szegecsek

Az eredeti bőr díszíttségének meghatározási nehézsége abból adódik, hogy a kötésbőr nagy része takarásban van, és a látszó részek rossz állapotúak. A beütéseken egyedül a bőr barkázatát elfedő sűrű vaknyomásos sávozottság látszik, ami a bőr kikészítésnek volt része, nem a kötés díszítéséé. A javításra használt új gerincbőr szintén díszítetlen. A gerincbőrön a bordák kidolgozatlanok, a kötet sapkái és táblái egy magasságban lehettek.

A beütésen halványan kirajzolódik a bőr finom sávozottsága, ezenkívül megfigyelhető a hanyagul, de átlapoltan behajtott bőrsarok és a szintén átlapoltan behajtott fémsarok is

A sapkákba tett zsinegvastagítások a kötet oromszegőit pótolják. A bőrborítás beütésének széleit nem vágták egyenesre, a bőr sarkok átlapoltan behajtottak.

A vastagra kialakított sapka sérülésén kilátszik a zsinegvastagítás

A sapkába tett zsineg

A könyv íveit négy szimpla zsinigbordára, váltva fűzték fel, fitzponttal. A fűzéspontokon az íveket bemetszették. A bemetszések ellenére a fitzpont öltéssora lábnál nem ebben a vonalban fut. A gerincen nem volt gerinckasírozás.

A négy szimpla bordára fűzött könyvtest

Az előzékek szerkezete bizonytalan, a táblák előléktükrére dúcnyomásos papír volt kiragasztva, de dúcnyomásos röplap sem elől, sem hátul nem volt. Az első íven megfigyelhető volt az előlék áthajtása, az áthajtás széle hajtott lappárra utalt. Ez alapján feltételezhető, hogy a dúcnyomásos röplap elveszett. Az áthajtás kb. 5mm, és mindkét közrefogó ívhez hozzáragasztották. A fémborítás felszerelésekor a dúcnyomásos előléktükröket a szegecsek áttörték. A kötet elején a dúcnyomásos előléktükrökre sárgásfehér lapot ragasztottak. Ennek széle, úgy tűnt, hogy szintén áthajtott volt, de a lap sérülése miatt ez bizonytalan. Kiragasztása a fémborítás felszerelése után a történt, mert a szegecsek nem törtek át.

A két dúcról, két
színnel nyomott
előlék

Az előzők áthajtása az első íven

A dúcnymásos előzőkre kiragasztott megsárgult előzőklap, lábánál keskeny sávban kilóg alóla a dúcnymásos előzők széle

A kötet végén kézirásos lappárt találunk, melynek egyik levelét kitépték, anyaga eltér a nyomtatvány és az elől kiragasztott előzők papírjától. A sérülések miatt kapcsolódása a kötethez pontosan nem volt meghatározható.

A bordák gerincen túlnyúló végeit a táblák belső oldalára ragasztották ki, legyezősítve. A gerinc gömbölyített volt, de nem verték ereszre.

A metszések barnás színűek, eredetileg feltehetően zöldek voltak. Mindhárom metszésen poncolás nyoma fedezhető fel. A poncolás az eredeti, fémborítás nélküli, kötés része volt.

Poncolás nyoma a metszésen

A könyv táblái papírtáblák, élükön nem alakítottak ki helyet a csatok fordulásának és akadásának. A kötet csatja sárgaréz lemezből készült, a pántokhoz hasonlóan vas O gyűrűn fordul. A csat formája megegyezik a Békéscsaba környékén elterjedttel, de készítéstechnikája eltér. A tipikus csatok rézlemezzel borított vasból készültek, általában nem vagy kevéssé díszítettek. A könyvön lévő példány, nem tartalmaz vasbetétet és finom poncolással díszített. A csaton alig észrevehető az 1874-es poncolt évszám, amely alapján talán egy újabb javítás során került a könyvre. Az évszám utolsó tagja nehezen kivehető, mert felszereléskor lemezrészét a vasgyűrűre hajtották. A csat nem éri át a metszést csak a kötéstáblát megfeszítve, ez is későbbi felhelyezésére utal, és talán ez a feszítő erő okozta párjának elvesztését is. A csatok a típusnak megfelelően az előtábla élén kialakított perembe akadtak.

A csat elő és hátoldala, a csat egyrétegű, sárgaréz lemezből készült, feltehetően jóval a fémborítás készítése után került a kötésre

A kötet állapota

Az egész könyv, mind lapjai, mind kötése erősen szennyezett, deformált, a könyvtest félig kiszakadt a kötésből.

A kötéstáblák fémborítását vastag korróziósrétegek borítják. A borítólemezek sérültek, eltorzultak. A fémborítást díszítő domborítások átkoptak, átlyukadtak. A lemez rögzítőszegecseinek egy része hiányzik.

A kötet

A fejnél lévő csat egyik rögzítő szegecse hiányzik, a lábnál lévő csat rögzítőszemét tartó szegecsek közül az egyiket vasszegecsre cserélték valószínű a rézszegecs kiszakadása után. A lábnál lévő csat hiányzik, csak rögzítő szeme maradt fenn. Az előtábla szélén, lábnál a csat akadási helye letört. Fejnél és lábnál hiányoznak fémpántjai, a felső pánt háttáblához kapcsoló gyűrűje eltört.

A kötet hosszmeteszése a fennmaradt csattal

A csat akadási helyének kialakított hely letört a tábla éléről

A fémborítás kivágása alól kilátszó eredeti kötésbőr összezsugorodott, barkázata cserepessé és töredékessé vált, a könyv beütései részben elpusztultak.

A háttábla részlete a hiányos zsugorodott bőrborítással, az átkopott domborítással és a kiszakadt szegecsekkel

A gerincbőr felvált a gerincről, összezsugorodott, nyílásban beszakadozott, hiányossá vált. A sapkák eltorzultak, töredezttek, sérültek.

A nyílásban elszakadt gerincbőr és az töredezett sapkarész

A gerinc enyvezését a penész lebontotta ez okozta a gerincbőr felválását és a könyvttest fűzésének meggyengülését és szakadását. A felvált bőr, a bordák és a gerinc között nagy mennyiségű pókhálós, molybáb, szerves törmelék és por gyűlt össze. A papírtáblák eltorzultak összezsugorodtak.

A sérült és szennyezett könyvttest félig kiszakadt a kötéséből

A fémborítás sarka alól eltűnt az összezsugorodott tábla

A könyv fűzése több helyen elszakadt az ívek elmozdultak, ezért szélük megkopott a sarkok, sok helyen visszahajlottak. A megbomlott fűzést több helyen ráfűzéssel próbálták megjavítani, ezekben az ívekben a fűzőszálak többszöröződtek.

A többszörös fűzés öltései (a szálak már a kötet szétbontáshoz felvágva)

A lapok széle az ujjlenyomatoktól megsötétedett, sok helyen víz és sárfoltok borítják.

Szennyeződések a lapokon

Egyes lapok összetapadtak. Néhány helyen ezeket széthúzták, ekkor felületi rétegük felszakadt. Az ívhajtásokban jelentős mennyiségű törmelék halmozódott fel.

Összetapadt és korábban széthúzott lapok

A korábbi javítás az ívközépen arra utal, hogy a kötet elején az íveket leválasztották, javították, majd visszafűzték

A lapok hajtságában felhalmozódott szennyeződések

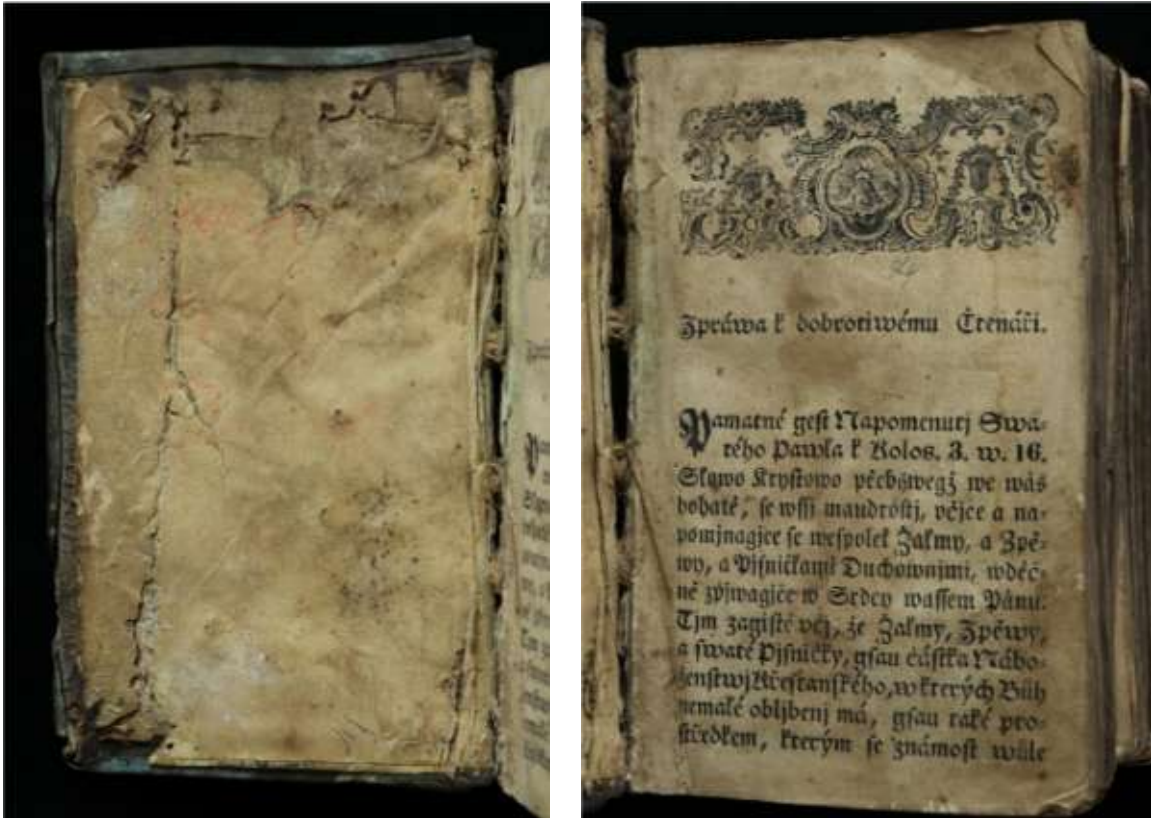

A vaskorróziótól hiányossá vált lapok

A kötésből kimozdult ívek

A kötet végén az előzőket átütő vas szegecs korróziója több íven át pusztította el a lapok szélét. A kötet első részének címlapja és a vele szembeforduló metszet hiányzik. Hiányos a kötet vége és hiányzanak lapok a belvékből is.

A könyv penészes előzéke és az elveszett címlap után következő oldal

A sérült előzékek (a könyvtest kiemelése után)

A csatot rögzítő korrodált kovácsoltvas szög

A hiányok és a sérülések miatt a könyvtest eldeformálódott. A kötet elején az előzéktükrön penészfoltok jelentek meg, a kötet nyílása kiszakadt az előzékek szerkezete felismerhetetlenné vált.

Az eldeformálódott kötet

A leszakadt sapkarész

A sérült, kopott hosszmetzés

Az elkészült kötet

A kötet előnézete

A könyv háta

A könyv gerinc felől nézve

A pótló címlap a vele szembe forduló metszettel

A csaton kirajzolódó 1874-es évszám melynek utolsó számjegyét a fémgűrűre hajtották

Tárolási javaslat

A könyv tárolására, fény és pormentes dobozában, hűvös (18°C-os), 45-55% relatív páratartalmú helyen az ideális. A magasabb páratartalom a fémek, különösen a vas korróziójának a veszélyét növelik, az alacsonyabb a bőr, a keményítő kiszáradását és törékennyé válását vonhatja maga után. A magasabb hőmérséklet és a fény a szerves anyagok bomlását gyorsítják, ezért kiállítás alkalmával a megvilágítást UV mentes lámpatestekkel biztosítani, melyek fényerejét 50 lux-ra kell korlátozni. Ha a könyvet nyitott állapotban állítják ki, akkor nemcsak a por és fény elleni védelméről kell gondoskodni, hanem a könyvtábla alátámasztásáról is. Mivel a kötésen a csatpárnak csak egyike maradt fenn és csak túlzottan megfeszítve éri át a metszést, ezért nem ajánlott bekapcsolni. A csat bekapcsolása a szegecsek kiszakadását okozhatja.

A restaurálást végezte: Tóth Zsuzsanna okleveles restaurátor
Budapest, 2020. december 18.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Erdi Marianne".

Érdi Marianne Okleveles restaurátor, osztályvezető

A pályázat megvalósításának összefoglalása, restaurált tárgy elhelyezése, bemutatása, beszámoló hozzáférhetősége

A pályázat szakmai megvalósítására az Országos Széchenyi Könyvtár restaurátor osztályát kértük föl, akik 1.206.900 forintos előzetes költségvetést adtak a könyv teljes körű restaurálására. Mivel a pályázati kiírás 1.000.000 forint maximális támogatást irányzott elő, ezért terveinkben a hiányzó 206.900 forintot a múzeum restaurálásra elkülönített költségvetéséből kívántuk finanszírozni.

A pályázatban igényelt összeg 1.000.000 forint volt, melynek mindössze csak 20,71%-át nyertük el.

Ezért a támogatási szerződés megérkezése után újabb árajánlatot kértünk az Országos Széchenyi Könyvtártól, kérve azt, hogy csak azokat a munkálatokat végezzük el, amelyek óhatatlanul szükségesek a könyv megmentéséhez, állagának megőrzéséhez. A csökkentett szakmai tartalom mellett az árajánlat bruttó 627.380 forintról szól. Mivel a könyv különleges ritkaság, Bács megyében ez az egyetlen ismert példány, ezért úgy döntöttünk, hogy ezek mellett a feltételek mellett is szükséges a könyv megmentése. A pályázat tényleges megvalósítási költsége tehát 627.380 forint volt. Az elnyert teljes pályázati támogatást, 250.000 forintot a restaurálási díjra fordítottuk. A támogatási összeg feletti 377.380 forintot a Viski Károly Múzeum 2020. évi restaurálásra elkülönített költségvetéséből finanszíroztuk.

Az imakönyvet 2020 decemberében a múzeum könyvtárában helyeztük el. Leltári szám: 15296.

A restaurált tárgyat a Múzeumok éjszakája 2021. program keretében mutatjuk be először a közönségnek egy időszaki kiállítás keretében.

A pályázati leírás és fotók a Viski Károly Múzeum Kalocsa honlapján, a <https://www.viskikarolymuzeum.hu/palyazatok/palyazat/palyazat-nka-imakonyv-2019> linken elérhetőek.

Kalocsa, 2021. február 26.

Rosmics Imre
múzeumigazgató

